

11. Лось Ф.Є. Передмова // Революція 1905 – 1907 рр. на Україні: Збірник документів та матеріалів. – К., 1949. – С. XVIII.
12. Лотоцький О. Сторінки минулого. – Варшава, 1933. – Ч. 2.
13. Наумов С. Питання української державності в діяльності Революційної Партії (РУП) // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. – Т.3. – Харків, 1994.
14. Паклен Р. Основи націоналістичного світогляду і українські націоналісти. – Чужина, 1978. – Т. 3.
15. Петлюра С. З українського життя // Україна. – 1907. – Т. 2. – Кн. 2.
16. Робітницька справа в програмі Української народної партії. – Чернівці, 1902.
17. Слобожанщина. – 1906. – 25 березня.
18. Телешун С.О. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці XIX – на початку XX століття. – К., 1996.
19. Україна. – К., 1907. – Т. 1.
20. Українська партія самостійників-соціалістів (УНП). – Відень. – Київ, 1920.
21. Феденко П. Український громадський рух у XX ст. Курс лекцій. – Подебради, 1934.
22. Чацький М. Сучасний момент в житті української нації // На теми дня: 36. статей. – Львів, 1910.
23. Чикаленко Є. Щоденник (1907 – 19140. – Львів, 1931.
24. ЦДІА України в м. Києві.

This article deals with agitation and propaganda activity of Ukrainian People's Party at the beginning of 20 th century.

© *Петро Опанашиук*
(Київ)

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ В КОНТЕКСТІ ВИБОРІВ ДО ДРУГОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ „РАДА” (1906 – 1907 РР.)

У статті на прикладі роботи газети „Рада” досліджено основні напрямки діяльності української преси напередодні виборів до другої Державної Думи Російської імперії 1907 р., висвітлено її внесок у піднесення національно-патріотичного руху українського народу у вказаний період.

Завершення 1906 – початок 1907 рр. у Російській імперії став ареною запеклої боротьби різних політичних партій за отримання місць у другій Державній Думі. Серед засобів агітації, які використовувались політичними силами, одне з чільних місць посідала преса. Отже, вивчення ролі преси в агітаційно-пропагандистській роботі в процесі виборів до другої Державної Думи й визначає актуальність обраної теми.

На початку XX століття преса була найпоширенішим та одним з найефективніших засобів впливу на широкі народні маси. Це зумовлювало її активне використання під час виборчої кампанії. Окремі аспекти діяльності преси даного періоду досліджували О.Дей [1], І.Крупський [11], Н.Кузіна [12], М.Романюк [21] та інші автори. Однак роль української преси в політичному житті країни потребує подальшого вивчення. Тому метою даного дослідження є висвітлення ролі газети „Рада” у виборчому процесі до другої Державної Думи Російської імперії та її впливу на суспільно-політичне життя в Україні й піднесення національно-визвольного

руху в період революції 1905 – 1907 рр.

Серед періодичних видань, що з початку свого заснування послідовно відстоювали національні інтереси українського народу, була газета „Рада” (видавець Є.Чикаленко). З газетою співпрацювали М.Грушевський, А.Ніковський, Д.Дорошенко, С.Петлюра, С.Єфремов, В.Винниченко та інші відомі діячі науки та культури України. При їх підтримці, як зазначав відомий дослідник української преси А.Животко, „Рада” стала речником і дзеркалом українського життя, від якої не уникало жодне питання культурного та політичного життя українського народу [4, с.199].

Слід зазначити, що „Рада” з моменту її заснування виступила поборником національно-культурної автономії України, а її колектив уявляв Російську державу як федерацію рівноправних народів [11]. У реалізації цієї ідеї співробітники газети поклали особливі надії на вибори до Державної Думи. Тому її колектив, визначаючи позицію відносно нового суспільно-політичного устрою країни, зазначав, що українському народу потрібен такий конституційний лад в Росії, який

би забезпечив права кожної людини і кожного народу на добре й щасливе життя робочих людей та право хліборобів на землю [5].

У зв'язку з цим на сторінках видання широко обговорювались всі події як українського, так і загальноросійського життя. Зокрема у ньому постійно друкувалася рубрика „З життя партій”, яка подавала інформацію про останні новини партійного життя, про зібрання, з'їзди та їх результати. У рубриці також публікувалася інформація з аналізом програмних вимог діючих партій. Це було особливо інформативно важливо для більшої частини населення, яке в основній своїй масі ще погано орієнтувалось у цілях та завданнях партій. Наприклад, розпочинаючи з вересня 1906 р. газета детально висвітлювала хід з'їзду кадетської партії „Народної свободи”. При цьому зазначалось, що це єдина з тих партій, що домагаються справжньої волі народу [7]. Висвітлювались також з'їзди членів Державної Ради. Газета акцентувала увагу на тому, що на цих зібраннях обговорювалась необхідність забезпечення представництва народу в новій, другій Державній Думі. Тут же критикувалася політика уряду щодо способів втихомирення протестів по країні та обговорювалася думка членів Державної Ради про можливість скасування реакційних утисків, які на їх думку не давали ніякої користі для суспільства, а тільки викликали у людей роздратування та незадоволення [8].

Слід наголосити, що на сторінках „Ради” повідомлялися не лише останні новини суспільно-політичного та культурного життя, а й активно висловлювалася громадянська позиція редакційного колективу видання з приводу обговорюваних питань. В центрі уваги публікацій постійно була діяльність як лівих, так і правих партій. Однак, залишаючись виданням позапартійним, „Рада” виразно стояла на демократичних засадах розвитку суспільства і її симпатії, як правило, були на боці соціалістичних партій.

Одним з головних напрямків роботи газети у зазначений період було також висвітлення передвиборчої роботи українських партій, аналіз ефективності їх організації напередодні виборів. Особлива увага при цьому зверталася на те, чи забезпечують партії інформативно населення про їх мету, програми та завдання.

Особливо гострі дискусії на сторінках преси і політична боротьба в суспільстві розгорнулася напередодні виборів у другу Думу. Добре усвідомлюючи це, газета слушно застерігала, що коли українські партії не подбають про посилення своїх позицій, то на нових виборах не здобудуть і того, що мали до виборів [19].

Аналізуючи ситуацію, яка склалася перед виборами у листопаді 1906 р., газета зазначала, що вести агітацію в селах і підготувати їх жителів до виборів нема кому, тому селяни здебільшого йтимуть до виборчої урни помацки. У зв'язку з цим колектив газети звертався до свідомої частини українського суспільства з проханням вжити всіх заходів, щоб допомогти населенню розібратися у політичному становищі, яке склалося в країні [17].

Найголовнішим завданням у вирішенні цієї проблеми, на думку газети, було організаційне зміцнення партій та консолідація всіх партійних сил навколо ідеї проведення в Думу якнайбільшого числа депутатів-українців, які б у цьому високому державному законодавчому органі захищали національні, соціальні і політичні права українського народу. „Тільки тоді, коли ми згуртуємося, - писала газета „Рада”, - запровадимо тверду партійну дисципліну, партійний послух і тільки тоді, як уся партія дихатиме єдиним духом і пориватиметься одним пориванням до зазначеної мети, - тільки тоді вона буде справжньою силою, годящою до перемоги на великому полі політичної боротьби” [19].

У наступних номерах газети ця думка знаходить свій подальший розвиток. На її сторінках писалося, що не достатньо тільки зорганізуватись та добре агітувати за своїх кандидатів, потрібно зробити більше, а саме: слід зробити свій народ політично свідомим, тобто дати народові те, що зветься політичним вихованням та культурою народу [18]. Цей аспект проблеми також не залишився поза увагою колективу видання. На сторінках газети подавалися матеріали про діяльність „Просвіт” в різних регіонах України, друкувались статті відомих вітчизняних культурних і державних діячів з історії українських земель, мовного питання та проводилась інша просвітницька робота. Видання відстоювало право українців на власний культурно-національний розвиток.

Для консолідації національних сил напередодні виборів, газета також радила українським послам у Думі, які представляли різні політичні партії, згуртуватися та об'єднатись і скласти свою окрему українську фракцію і не сидіти хитко одразу на двох стільцях, а певно й міцно об'єднатися в одне ціле. Це дало б можливість українським політичним діячам всю ту силу, яка донині витрачалася на роботу в чужих партіях, повернути задля користі України [19].

Загалом всі статті в газеті, присвячені політичному питанню, поєднувала єдина думка, що тільки тоді українські політичні діячі,

об'єднавшись в партію, зможуть щось зробити на виборах, коли вони до і після виборів проявлять значну енергійність і зуміють приєднати до себе численні народні маси. Насамперед, це стосувалось демократично-радикальної та соціал-демократичної партій. Їм радилося негайно приступити до порозуміння і зазначалося, що в обох партій, не дивлячись на програмні відмінності, є чимало спільного як в національному, так і в політичному питаннях. Для них інтереси демократії на Україні були першочерговими, і це мусило спонукати їх до більш тісних зносин між собою для досягнення єдиної мети [19].

Українська преса також проводила активну роз'яснювальну роботу серед неосвіченого населення, особливо сільського, яке, в переважній своїй більшості, ще погано орієнтувалось у політичній ситуації й програмних статутах партій. Як зазначалось в одній зі статей рубрики „З газет та журналів”, для того, „...щоб оборонити всі здобутки визвольного часу од користолюбних замахів [...] треба знати своїх ворогів і ті шляхи, якими вони будуть і можуть іти” [5]. Час від часу на сторінках „Ради” публікував свої праці Іван Огієнко. Більшість з них були присвячені селу, аналізу політичних настроїв серед українського селянства, зокрема у статті „Народ готується” він відзначав зростаючий інтерес серед селянства до виборів, зазначаючи при цьому, що населення переймається тим, як обрати дійсно достойних кандидатів, які б навіть в найскладніших умовах відстоювали народні інтереси [15].

Напередодні виборів на сторінках „Ради” періодично друкувались звернення до виборців із закликом перевірити правильність внесення до списків їх прізвищ, щоб запобігти можливим позбавленням громадян права голосу під час голосування. Друкувались також адреси, за якими у разі потреби можна було звернутись до юристів за консультацією. Наприклад, в одній із вступних статей, яка була вміщена під заголовком „Записуйтесь до виборів” газета писала: „Ми вважаємо за свій обов'язок звернутися до всіх, хто має право стати до виборів, із закликом: Ставайте до виборів! Не нехуйте своїм великим правом, яке вам належить! Ваша власна доля і доля всього народу в ваших руках!” Тут же наголошувалось на необхідності не лише самим ставати до виборів, але й вести за собою інших, недбалих і байдужих людей [6].

Схвально відгукуючись про діяльність першої Державної Думи, колектив „Ради” виступав проти переслідувань та утисків тих думських діячів, які стали на захист народних інтересів, підписавши

Виборзьку відозву, різко засуджуючи у ній реакційні дії уряду та вимагаючи демократичних перетворень у державі. Багатьох із підписантів було позбавлено дворянських привілеїв. „Рада” стала на захист думських діячів з Полтавщини, Харківщини, які після розпуску першої Думи зазнали переслідувань за підписання ними відозви і наголошувалося, що урядом робиться все необхідне для того, щоб не допустити цих людей до виборів у нову Думу [9].

Досить сміливою була позиція „Ради” щодо оцінки діяльності уряду напередодні виборів. Газета зазначала, що коли уряд справді щиро бажає навести лад у країні після революційних подій останніх двох років і дати суспільству такі реформи, яких хоче більша частина громадянства, то повинен zostаватися безпартійним. Однак усі заходи уряду свідчили про те, що міністри не хочуть буди позапартійними і захищають виключно інтереси капіталістів і землевласників. Про це, зокрема, свідчать рішення уряду про заборону зібрань і діяльності одних партій, переважно лівого спрямування, і підтримка буржуазних [24]. Окрім цього газета піддавала критиці й інші дискримінаційні заходи уряду щодо появи перших паростків демократичних свобод у суспільстві.

У статті „Народ не дасть себе ошукати” підкреслювалося, що уряд не дозволяв скликати збори, закривав газети, заарештовував інтелігенцію, вводив скрізь військовий стан, тим самим відібравши всяку змогу в людей виступити прилюдно, взяти участь у виборах та захистити хоч би мінімальні свої політичні й економічні права [16].

Підтримуючи партії соціалістичного спрямування та відстоюючи новий конституційний лад Російської імперії, редакційний колектив газети активно виступав проти реакційних дій уряду та прихильних до нього партій. В цьому напрямку „Рада” проводила послідовну античорносотенну пропаганду. У статтях газети часто вказувалось, що, наприклад, чорносотенний „Союз русского народа” користувався прихильністю та підтримкою уряду П.Столипіна, у той же час як українським партіям національного спрямування чинились усілякі перешкоди в проведенні передвиборчої агітації. З цього приводу слушно зауважувалося, що вибори до Думи будуть недемократичними, якщо агітація буде дозволена тільки „правим” партіям, які сіють ворожнечу між народами, а інші партії не матимуть права публічно виступати в захист інтересів трудового населення і рекомендувати на обрання в Думу своїх представників [10]. Крім цього вказувалось

і на те, що чорносотенці поширюють темноту, безправ'я та насильство серед населення, особливо сільського, та на формування терористичних груп в лавах цих партій [19].

Газета засуджувала й антиєврейські заклики більшості чорносотенних організацій, слухно зазначаючи, що „... не єврей, не поляк наш ворог, а той хто тягне за старим ладом, за насильством, погромами і безправ'ям” [23].

Колектив газети стояв на позиціях об'єктивного висвітлення всіх подій передвиборчого життя. Засуджувалось прагнення Санкт-Петербурзького телеграфного агентства усунути від роботи тих його кореспондентів, які співчували визвольному руху і замість того, щоб писати про спокій у провінціях, навпаки, об'єктивно висвітлювали всі події [22].

„Рада” критикувала також використання в цілях чорносотенної політичної пропаганди православного духовенства (насамперед Почаївської лаври), яке, традиційно, користувалось довірою серед неосвіченого сільського населення. У ній зазначалося, що духовенство заполітизувалося і його роль зводилася до того, що батюшки стали чиновниками в рясі, слугами й прихильниками старого ладу, від якого безповоротно одвернулася народна душа [2]. Один з передплатників газети з цього приводу з жалем писав, що люди йшли туди [до Почаївської лаври] помолитися, полегшити свою душу, почути слова любові та примирення, а замість цього, як на глум, ченці нав'язували їм чорносотенні думки

[3]. Подібні листи свідчать про тісну співпрацю „Ради” зі своїми передплатниками. На її шпальтах постійно діяла рубрика „Дописи”. У ній друкувалися листи кореспондентів та читачів з різних частин України. Це давало можливість висвітлювати різнопланово актуальні для українських провінцій проблеми як політичного, так і громадсько-культурного життя, постійно тримати руку на пульсі всіх подій, що відбувались в українській провінції і забезпечувало тісну співпрацю газети зі своїми читачами, визначаючи, таким чином, чим живе українське село та провінційне місто, що найбільше турбує їх мешканців, й на що потрібно звертати увагу в своїй подальшій роботі.

Таким чином, як видно з прикладу діяльності газети „Рада” під час виборів до другої Державної Думи, українська преса була невід'ємною складовою формування національної свідомості українського народу. При цьому, заслуга редакційного колективу газети полягає у розгортанні пропаганди ідеї національно-культурної автономії України та підтримки українських партій національного спрямування. Редакція видання намагалася також підібрати і подати факти таким чином, щоб вони були яскравими, переконливими й сприяли формуванню національної свідомості. Така діяльність „Ради” зробила газету своєрідним речником українського життя і забезпечила підтримку видання широкими народними масами впродовж усього його існування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дей О. Українська революційно-демократична журналістика. Проблематика. Проблема виникнення і становлення. – К.: Видавництво АН УРСР, 1959. – 492 с.
2. Добрий почин // Рада. – 1906. – 23 верес.
3. Дописи // Рада. – 1906. – 16 верес.
4. Животко А. Історія української преси. – К.: НВЦ „Наша культура і наука”, 1999. – 368 с.
5. З газет та журналів // Рада. – 1906. – 15 верес.
6. Записуйтеся до виборів // Рада. – 1906. – 8 листоп.
7. 3^тзд партії „Народної Свободи” // Рада. – 1906. – 26 верес.
8. 3^тзд членів Державної Ради // Рада. – 1906. – 11 жовт.
9. „Яко віруеш?” // Рада. – 1906. – 26 верес.
10. Кому воля. // Рада. – 1906. – 21 верес.
11. Крупський І. Національно-патріотична журналістика України (друга половина XIX – перша чверть XX ст.). – Львів: Світ, 1995. – 184 с.
12. Кузіна Н. Роль „Літературно-наукового вісника” в національному відродженні України (київський період 1907-1919 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук / 07.00.01. – Історія України. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 18 с.
13. Лихо наближається // Рада. – 1906. – 1 лист.
14. Михальський І. Джерела з історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст. – Луганськ: Альма-Матер, 2003. – 343 с.
15. Народ готується // Рада. – 1906. – 4 листоп.
16. Народ не дасть себе ошукати // Рада. – 1906. – 4 жовт.
17. Нові вибори до Державної Думи і українські партії // Рада. – 1906. – 20 жовт.
18. Перед великим ділом // Рада. – 1906. – 19 верес.

19. Перед виборами // Рада. – 1906. – 17 верес.
20. Починається нова газета // Рада. – 1906. – 15 верес.
21. Романюк М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870-1940 рр.). – Львів: Фенікс, 2000. – 588 с.
22. Старі заходи // Рада. – 1906. – 27 верес.
23. Счезни, маро! // Рада. – 1906. – 16 верес.
24. Урядова безпартійність // Рада. – 1906. – 11 жовт.

The main trends of Ukrainian press activity before elections to II State Duma of Russian Empire in 1907 by the example of newspaper „Rada” are considered. Its contribution to national-patriotic movement expansion of Ukrainian people during this period is also analyzed.

© Владислав Ткаченко
(Київ)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ У ХХ СТ.

Стаття присвячена науковим дослідженням у галузі синології, що проводились в Україні протягом ХХ ст.

Розвиток вітчизняних китаєзнавчих студій є недостатньо вивченою проблемою. Наукових досліджень з цієї проблематики досить мало. Не можна забувати й про те, що в наш час Китай робить кроки на шляху до когорти світових лідерів і питання співробітництва з цією державою можуть стати пріоритетними для України. Тому дослідження історії вітчизняної синології становить як академічний, так і великий практичний інтерес.

Серед українських вчених, які займаються історією вітчизняної синології, виділяються В.Кіктенко, Е.Циганкова, Я.Полотнюк. В їх наукових дослідженнях висвітлюються як окремі періоди в історії розвитку вітчизняної синології, так й історія китаєзнавчих студій в окремих регіонах України.

Джерельна база представлена, передусім, науковою та юридичною документацією тих установ, де працювали українські вчені. На жаль, джерельний масив є досить невеликим з об'єктивних причин: вітчизняні орієнталісти завжди віддавали перевагу дослідженням з історії Близького та Середнього Сходу.

Мета і завдання даного дослідження полягають у спробі дослідити, спираючись на джерела та наукові доробки українських вчених, становлення та подальший розвиток вітчизняної китаїстики протягом ХХ ст.

На початку ХХ ст. склались передумови для зародження на українських теренах китаєзнавства з чітко визначеними галузевими ознаками (мова йде про практичне китаєзнавство). 1906 р. у Києві було створено приватні комерційні курси, що незабаром перетворились на вищий учбовий

заклад: Київський Комерційний Інститут (далі – ККІ), підпорядкований Міністерству промисловості і торгівлі.

Одним із засновників інституту був Митрофан Вікторович Довнар-Запольський, видатний український історик: він і очолював цей навчальний заклад до березня 1917 р. Саме з його ім'ям пов'язане становлення в ККІ прикладної орієнталістики.

Наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст. Росія проводила активний курс на освоєння земель Далекого Сходу із залученням значних капіталовкладень. Україна, що була однією з найбільш промислово і аграрно розвинених частин Російської імперії, у різний спосіб брала участь у реалізації цих планів [7]. У додаток до традиційної орієнтації на європейські країни у ККІ з'являються програми підготовки фахівців по східних ринках із знанням арабської, турецької, китайської, японської мов.

8 травня 1913 р. на посаду викладача китайської та японської мов обрано М.І.Конрада [2, арк. 1,2,4,6]. Обставини його обрання на цю посаду остаточно не є зрозумілими. Можливо, що це лише щасливий збіг спрямувань директора ККІ, який розширював сходознавчу сферу свого інституту і М.І. Конрада, талановитого випускника Імператорського Санкт-Петербурзького університету по кафедрі китайської словесності і Практичної Академії, який в цей самий час працевлаштовувався.

Про появу вакансії молодий вчений дізнався від свого вчителя О.І. Іванова. Професор О. Іванов провів підготовчі переговори про надання місця викладача М.І. Конраду у ККІ, про що свідчить відповідне листування: його